

A tardi helyzettől a Cifranyomorúságig

A harmincas évek elején Magyarországon, a trianoni béke utáni konszolidációs politika kudarcait követő „reformeszmeék”, kapnak lábra és terjednek az új megoldásokat előkészítő tanok és eszmék. Európában a Harmadik Német Birodalom és Szovjet-Orosz Birodalom által nyújtott alternatívák mellett egyre kisebb presztízse van a parlamentáris demokráciának. Mindezen politikai értékválságot egyben terheli a világméretű gazdasági válság, valamint az európai koraszülött nemzetállamokállamok kielégítetlen nacionalizmusa.

Ha az optikánkat szűkebbre vesszük, akkor látható, hogy a nagy nemzetközi mozgások és átrendeződések árnyékában kezd Magyarországon kialakulni egy új nemzedék, amely a háború után vált felnőtté. Ennek a korcsoportnak a szellemi erjedése (Kovács Imre, Szabó Zoltán, Féja Géza), nemzeti kiütkeresése a századfordulón már érett nemzedék (Szekfü Gyula, Móricz Zsigmond, Bajcsy-Zsilinszky) mozgalmába beinjektálódik és frissíti azokat. A legismertebb mozgalmak az **Új Szellemi Front**, majd a **Márciusi Front** voltak, amelyeknek metamorfózisából és diverzióiból keletkezett több párt, szellemi mozgalom. A fizikai megsemmisüléstől a száműzetésen át a szellemi meghasonlásig minden megtalálható e „harmadik reformnemzedék”, életútjában.

Az új nemzedék, a korabeli politikai elitet elfogadta ugyan, de gondolatrendszerét nem. E nemzedékben nem volt népszerű életérzés a revolucionarizmus, így talán nem meglepő, ha nemzeti sorskérdések magyarázatánál a közvéleményt alkotó közeposztály mérsékelt konzervatív irányához közeledtek bizalommal. **Boldizsár Iván** „A lebegők”, c. egyéni és nemzedéki ön- és korrajzában irodalmi árnyaltsággal és történelmi hitelességgel írja le azokat a körülményeket, amelyek őt és környezetét napról napra a „cselekvő megismerés”, útjára sarkalták, s vállalták a munkát az irodalom, a tudomány és a politika keskeny mezsgyéjén.¹

E körülmények a harmincas évek második felére érlelték ki a század azóta is ható **népi irói mozgalmát**. A korszak egyik kiválósága **Szabó Zoltán**, indulása ideáltipikusnak mondható. A budapesti kegyesrendi gimnáziumban végez (1922–1930). Tanára **Sík Sándor**, a Baden-Powell-i nevelési elvek magyar meghonosítója, a cserkészlet mint mozgalom alapítója (1912). Nevéhez fűződik a **Zöld Füzetek**, melyben a cserkészletből a közéletbe vezető utat írja le tanítványainak. E füzet a Fialat Magyarság c. lapra, A Pro Christo Diák Házra (Hársfa utca) és a Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiumára, a későbbi falukutató mozgalmak alapbázisára örökerejű hatást tett. Sík Sándor tanítványa volt Szabó Zoltán, **Kovács Imre**, **Ortutay Gyula**, **Hilscher Zoltán**. A tanítványok a „magya-

¹ **Boldizsár Iván** (1989): A lebegők (egyéni és nemzedéki önéletrajz századunk harmincas éveiből), Magvető Könyvkiadó, Budapest.

rabb magyarnak, emberibb embernek lenni” **Széchenyi** gondolattal indultak „a cselekvő megismerés” különböző útjaira. A Zöld Füzet első fejezetének, a Fiatal Magyarorságnak az alapgondolata a mozgalom alfája lett: „először meg kell ismerni az országot, mielőtt bármi elméletet a változásra elfogadnánk”.

E késői pozitívizmus nemcsak a tudományosság igényéből táplálkozik, de magában hord minden antiradikalizmust is. Ezzel ellene van minden olyan elméletalkotásnak, amely egy beteg helyzetére úgy kíván receptet adni, hogy még nem állapították meg a diagnózist. Az előítéletes diagnózis felállítása helyett előítéletmentes megközelítést, megismerést javasol. Szabó – mint ahogy **Eötvös** A XIX század uralkodó eszméi...-ben – a baconi tudományalapokhoz nyúl vissza: „A gyakorlati politika, amely nem ismeri az ország szociális anatómiáját, egy vénasszony kuruzslásához hasonlít... Az opposíció, amellyel keresi a nemzeti sorskérdésekre a választ, nem hősiessé, nem tragikus, egyszerűen morális. Mint ahogy a falukutató mozgalom megindulásakor írja: „...a politika a becsületesség jegyében kell, hogy meginduljon... Ezt a becsületességet nem úgy akarjuk keresztülvinni, hogy beszélünk róla, hanem úgy, hogy nem követelünk konkrét reformokat, amíg konkrét adatokkal nem tudjuk bizonyítani a reformok szükségességét... A becsületességen, az igazmondáson morális többletet ért: „...a fiatalorságnak akkor lesz igazán joga beleszólni a társadalom ügyeibe, mikor ezt a társadalmat az esetleg jószándékú, de felületes vezetőknél jobban ismeri.”²

A tudományos morál, a tiszta politika ideálja, a keresztényi humanizmus igazságra törekvő erkölce mint kiindulási alap, tetten érhető az ifjú Szabó Zoltán írásaiban. Mindehhez járult egy, a politika szélsőséges irányaitól való visszahúzóódás. Rádöbben: a cserkészmozgalom regölései, falujárásai hasznosságuk ellenére felületesek, nem rendszerszerűek, nem tudatos megismerésre, tanulásra és tanításra rendezkednek be. Ezért alapítja meg a **Fiatal Magyarországi Szociográfiai Munkaközösségét** és hirdeti meg 1934-ben a mozgalom célját. Ugyanezen év novemberében kerül kiadásra a lap szociográfiai különszáma. A lap bizonyítja, hogy a szociális érülethez a szakszerűség szerencsésen társul. Mert közben megismerkedik az Österreichische Wirtschaftspsychologische Forschungsstelle: Die Arbeitslosen von Marienthal c. szociográfiájával (Paul F. Lazarsfeld). Ezen munka később saját munkájának alapját képezi. 1934-ben Löwenbergben a Délkelet-európai Kollégium címen tartott Boberhaus találkozón megismerkedik a román **Dimitrie Gusti** módszereivel. A romániai falumunkát 1935-ben a helyszínen, a terepen is volt módja megtapasztalni.

Ezidőtájt indul meg a settlement mozgalom, amely az angol liberál-szocialista gyakorlattal megegyezően a szegénység, a társadalmi kitaszítottak segítségére a középosztálynak nem az anyagi adakozást és karitász jellegű, könnyebb utat javasolja, hanem a közvetlen, együttélő segítséget. „Keresztény ember nem élhet évről évre az Isten szeretetéből anélkül, hogy ő maga a saját szeretetét másokkal szemben nem éreztetné. Ha ezt nem tudja megtenni, szellemi nyomorék lesz. Az Isten gyermekének ismertetőjele: a hit, de egy magában ez nem elég. Ez csak életjel, mint a fán a levél és a virágok. De az Isten gyümöl-

² **Szabó Zoltán.**: Második nacionálé – szociográfia. Fiatal Magyarország, 1934. május, /85. p./

³ **Hilscher Rezső**: A szociális fejlődés, Magyar Ifjúság, 1935. január 15.

csöt is akar látni.,³ Az új szociális gondolkodás megkívánja, hogy ne elégedjünk meg azzal, hogy egy-két fillérrel „elintézzük”, egy koldus láttán érzett kellemetlen érzésünket, hanem járjunk annak utána: miért koldul, és ezt követően segítsünk helyzetének megváltoztatásában. Szabó Zoltán eképpen fűzi össze a **megismerés, az adatgyűjtés, a feldolgozás, és a segítség mozzanatát**. A megismerési folyamatban a nép megismerését éppúgy feladatnak tartja, mint a nép intelligenciával való megismertetését. A megismerést igazából nem tudományos célnak tekinti, hanem a politika eszközeként. (Bizonyára ezért is lett oly hamar – kortásaival együtt – rezignált.) Az ifjúságnak a politikába való bekerülése lehetőségét látja a megismerő, és a társadalmat ez alapján változtatni akaró magatartásban.⁴

Két fő művével **A tardi helyzettel**, és a **Cifra nyomorúsággal** Szabó Zoltán tényeket állapít meg kérlelhetetlen pontossággal és írói erejű hitelességgel. Nem heroikus, mint az író **Szabó Dezső**, nem érezhető olyan sikolyszerű vészkiáltás, mint **Illyés Gyula** vagy **Fülep Lajos** írásaiban. A tárgykezelés is más, a helyzet is más. A vidék, amit megjelenít, javarészt katolikus, az egyke nem jellemzi a tájat, mint a Kovács Imre által megjelenített Ormánságban. A táj átmeneti, akár a rajta élő társadalom. Észak-Magyarország, Bükkalja – a polgárosodás satnya hajtásai és megbomlott birtokai között kínló ember, a Choburg birtokra járó napszámos, a Kövesden József nap előtt vonatra szálló summás világát tárja az olvasó elé. E világnak bemutatásával szertefoszlik a kép az idilli faluközösség mítoszáról, a magyar faj tiszta melegágyáról. Kiderül, milyen jól tenyészik ebben a környezetben a tbc., a lázgörcs, a torokgyík. Hogy a „követelni nem serény”, summás már nem is a földet kívánja, csak azt keresi, hol lehet altiszt, nyugdíjas állású portás, vasutas, útkaparó. A „puha”, szociográfia segítségével a motivációk bemutatására is vállalkozhatott. Ami többet jelent minden birtokstatisztikánál – ez sem hiányzik művéből –, az az emberek maguk által vázolt jövőképek megjelenítése. A tényekkel egyenrangúan és bizonyítékként jelenik meg az egyén jellemének ábrázolása. Megjeleníti a materiális helyzet mellett és azon túl az ember szellemi torzulásait: a kiúttalanság eredményeit. A „jobbágyi apátiát”, a kilátástalansággal szembesülő tehetetlenséget, a szektákba menekülőket, a még tenni akarókat, hitet keresőket, a segítő jobbot nem kapó, szalmaszálba kapaszkodást az élet megújításához.

Szabó tartózkodik az önpusztítások, az extremitások túlhangsúlyzásától, a gyilkosságok, öngyilkosságok, elmebaj, iszákosság, bűnözés, erkölcstelenség mint társadalmi jelenség kiemelésétől. Szándéka nem a megdöbbenés, kriminalitás kihangsúlyozása (pedig erre bőven lenne lehetősége, különösen a Cifra nyomorúságban), hanem a hétköznapiak bemutatása tárgyyszerűen, adatokkal, gyermekek heti étlapjának leírásával és egyszerű napi megfigyelésekkel.

A könyv élethelyzet bemutatása mellett a szellemi viszonyokat is vizsgálja, a belső összefüggéseket és a külső hatásokat mint a polgárosodás hatását a falusi életközösségre. A rendszer mérnöki, a módszer azonban írói. 1935-ben dolgozik **A tardi helyzeten**. A szociológiai munkaközösség 1934-es programjavaslatában a feldolgozáshoz még **kér-**

⁴ **Szabó Zoltán**: A fiatalság társadalomkutató munkája, Magyar Szemle, 1934. 6/3. sz., /231–239. p./

dőíveket javasol és ígér az öregcserkészeknek. Két év múlva azonban bevallja: „Minden eddigi kérdőíves kísérlet kudarcot vallott, sablonossá tette az adatgyűjtést és megbénította a feldolgozást. Olyan módon legfeljebb vértelen tényeket gyűjtöttünk volna össze, a kapcsolatok alig világosodtak volna meg, olyan úton indultunk volna el, mely száraz érdektelenséghez és élettelen számokhoz vezet. A munkaközösség az eredeti nagyobb szándéktól a kisebb, de személyesebben átélt kutatásokban találta meg a formáját...”⁵

Nem érezte biztosnak az adatgyűjtés egyszerűen központban való kezelését és feldolgozását. A Magyar Szemlében közreadott Hét falu táplálkozása c. munkájában /Tard, Szin, Alag, Decsk, Budaörs, Tolcsva, Kőtelek/ ismerteti az előző évben szerzett mozgalm által összegyűjtött eredményeket. Tipizálásra törekszik, de látható, hogy az ország tájainak teljes feldolgozása hiú ábránd. Nemcsak kutatói kapacitás hiányában; igazából fogadókészség sincs iránta a kormányzati, felső uralmi szinteken.

A tényfeltárást ezután nem teljes keresztmetszetben, hanem tipikus esetek bemutatásával igyekszik elérni. A munka sürgető, hisz földreformról beszélnek a politikusok, miközben Csongrádban a Csekonics birtokokon a tanyás bérlők tanyáit szétverettetik, és elűzik erőszakkal a bérlő parasztokat. S ez időben a városi intelligencia még mindig romantikus képet melenget magában a vidéki élet tisztaságáról. Jobb esetben sajnálkozik a régi paraszti világ faluközösségeinek felbomlásán.

A tardi helyzetben egy egész ország, a parasztság helyzetét írja meg. Azt, amit országos méretekben nem tudott produkálni a munkaközösséggel, mélységesen kiaknázza a sikeres típusválasztással. „A kérdés – földkérdés /B.F./ – gazdasági természetű alapjai csaknem olyan ismeretlenek, mint azok a módok, melyek néplélek ismeretében sikerrel találnák meg a hatást és nevelés útját, és hiányzik a példa is, mely egy-egy kérdésben hazai éghajlatunk alatt bemutatná egy gyökeres és minden részletében átgondolt teljes reform lehetőségét és eredményeit, akár egyetlen falu kereteiben.”⁶ /5/ Marad egyetlen falu kerete. A kiválasztásnál az eddigi „vérszegény adatok” alapján kialakított hét falu tipizálásából találja meg az állatorvosi ló esetéhez hasonlós Tardot. Itt a summás, törpebirtokos, valamint napszámos parsztságot is bemutatja, és reprezentálva van a vidéki intelligencia is. A Hét faluban Szint a kisbirtokossága miatt, Alagot uradalmi birtokon való elhelyezkedése, speciális helyzete (Pest közelsége) miatt, Decsk községet protestáns jómódú egyházja miatt, Budaörsöt pogárosodottsága és jómódja miatt nem tartotta tipizálhatónak. Tolcsva Szabó szerint kevésbé polgárosodott, de nem igazán paraszti létformájú. Kőteleket a gazdasági válság dekonjunktúrája tette tönkre, illetve sodorta a tönk szélére, az alföldi kubikus földmunkásság számára nem volt tipizálásra alkalmas.

Szabó Zoltán két könyvében – akárcsak kisebb publicisztikáiban – alapvetően a földkérdést feszegeti, de nem mélyed el historizáló elemzésekben, bár **Szekfű Gyulától** sokat tanul, ami különösen a középosztály – amit ő értelmiségnek nevez – analitikájából derül ki a **Cifra nyomorúságban**. A második nagy vállalkozásában az alaposan, egy falun kipróbált módszerek megtapasztalásával és keseredetebb elszánással rugaszkodik neki a

⁵ Szabó Zoltán: Fiatal Magyarság 1936. január, /17. p./

⁶ Szabó Zoltán: Hét falu táplálkozása, Magyar Szemle, 1935/2. sz., /141. p./

Palóc vidék ismertetéséhez. A Cserhát – Bükk palócságának bemutatása egy néprajzi tájat taglal, de a téma megjelenése, tárgyalása társadalmi típusalkotásra törekvést jelez, akárcsak **Erdei Ferenc** a **Parasztokban**.

Kindulási helyzete a táj és a tájban élő ember. A települések és a társadalmi üzemmód-típusok az átmeneti táj és társadalom lépcsőfokai, az archaikus paraszti közösségektől a polgárosodott-kapitalizálódott társadalomig. A palócság paraszti közösségei mint egy grönlandi jéghegy, „olvadnak„, az azt körülvevő síkok irányában, a polgárosodottabb társadalmak felé. Pest, Ózd, Tarján és Miskolc ezen leszakadó gleccserek végpontjai. A táj hamissága, az ipari társadalmak látszata a szerzőt nem téveszti meg. Mint ahogy a parasztság tipológiájában, úgy a munkásságában is felfedi a két pólus közötti fokozatokat, amelyben a kiindulási ponton már nincsenek igazi kibocsátó rétegek, csak maradványok. Az ipar nem tesz olyan hatást a tájra, mint a gyökeresedettebb nyugati világban. A bányák, kohók és hengerművek nem polgárosodó társadalmakat termelnek, hanem csak felsértenek egy régi közösséget a meglévő bajaikra orvoslást nem jelentenek. Igazából nem hagyják az önfejlődés csíráit kibomlani, mivel kényelmesen rátelepednek egy fél-feudális világ harmadik jobbágyságára. Az ipari üzemek körüli szolgálati lakások hierarchikus gyűrűje az uradalmak szerkezetét adja vissza: „A vállalat lehet munkáspolitikájában szociális, de módszerében autokrata s ezen a ponton válik a legtökéletesebb munkás is tökéletlenné. Mert a gondolkodásmód a munkással szemben ilyen: megkapsz mindent, de ne kívánj semmit, építhetsz házat, de nem követelhetsz semmit, urad és parancsolód, a gyár megad neked mindent. De nem azért, mert jogod van hozzá, hanem azért, mert jó gazdád az igazgatóság. Ez a fajta gondviselés nem más, mint gondoskodás az egyik termelőeszköztől, ugyanígy gondoskodik a jó gazda állatairól és ekéiről. A munkásság e kormányzó mentalitás alatt, bármilyen jól, bármilyen szép házban és bármilyen polgári bútorok között is él, dermedt függőségben van, roppant tekintélyek és hatalmak súlya alatt. Az a felszabadultság és emberi méltóság, mely a nyugati és északi államok munkásainak sajátja, nincs meg bennük, ezt nem adta meg nekik a felettes hatalom, mivelhogy nem ezt akarta megadni.”⁷

A gyarmatias ipar idegensége a tájra és a társadalmára rányomja bélyegét. A szezonális munkástól a bejáró félparaszt napszámoson át a kolonizált munkásig vezet a parasztság útja egy számára teljesen idegen világ felé. Ez az idegen világ, állapítja meg Szabó, számára nem cél, csak eszköz, hogy átmeneti bér munkájából, spórolt keresetéből földet vásároljon és önálló gazdaként boldoguljon. Az őslakosság útja igazán egy lezárt út: sem az ipari munkásosztályba, sem a középosztályba nem vezet.

A földjén elférni képtelen parasztság sorsa ettől a gondolattól kezdve nem egyszerűen a birtokelosztás kérdése csupán. Fölveti a magyar történeti fejlődés sajátosságát, a nem belső polgárosodottság: a középosztályosodás és kapitalizálódás antinómiáját. A kérdés innentől kezdve történelmi dimenziókba kerül.

Szabó Zoltán gondolkodása, romantikus ifjúi hevületétől függetlenül, pragmatista. Kemény erkölcsi követelményeket ö maga elé állító fiatal ember, aki képes korának és környe-

⁷ **Szabó Zoltán:** Cifra nyomorúság, Bp. 1986., /163. p./

zetének számos megrögzöttségén túljutni anélkül, hogy az anomikus habitus legkisebb jele is kiütközne rajta. Más empirista falukutatótól alapvetően ez a tartás – tartózkodó magatartás különbözteti meg. Mérsékeltebb radikalizmusa különbözteti meg Kovács Imrétől, Féja Gézától. Szabó jelleméből hiányoznak a „kurucos allűrök”: „..., az egyetlen megoldás: a magyar társadalom szerkezetének átalakítása és egyensúlyának megteremtése”.⁸

A parasztkérdés Szabó Zoltán számára is nemzeti sorskérdés, de ő nem követel azonnali földosztást, illetve ezt nem a birtok nagyságához köti. Azaz nem földosztást kíván, hanem földreformot: „...az egész földbirokkérdést szemléletében termékenyebbnek tartanám a ma érvényesülő módszernél az egész kérdést a parsztság és az agrárproletariátus oldaláról nézni s az illető táj társadalmának kiegyensúlyozottságából vagy kiegyesúlyozatlanságából indulni ki.”⁹ A földkérdés addigra két állításra polarizálódott: az egyik igazságosságra hivatkozott, a másik racionális szempontokat vetett fel a földosztás igazságossága illetve a nagybirtok gazdaságossága mellett. A vitát Szabó túlpolitizálnak látja, az áttetsző szándékokat nem fogadja el. Ő is, akár népi író kortásai, a legsúlyosabb kérdésnek tartja, de igazából nem lát rá megoldást, „csak” utakat, amelyek kivezetnek a paraszti létformából. A földreformot nem célnak tekinti, pusztán eszköznek, bármilyen földreform számára csak a probléma megoldás kezdete. „A földreform talán megszünteti Magyarországon a nagybirtokot. De önmagában megoldja-e a parsztlétforma válságát?”¹⁰ Mint ahogy a tibolddaróci házak sem oldják meg a daróciak szegénységét, érvel a Magyar Szemleiben: „A koldust jobb ruhába öltöztetik, Tibolddaróc szegényei olyan házat kapnak, mely a szegénységet eltünteti és nem világgá kiabálja, mint a barlanglakások.”¹¹

A pragmatizmusa racionális radikalizmussal párosul. A földkérdés-földosztás, szegénység-szociáliskérdés, nemzeti sorskérdés Szabó számára szintetikus egység s nem külön-külön feladat, hanem egyetlen globális kérdés. Még mindig „...él és erős az a szemlélet, mely a jelennek akar dolgozni, nem a jövőnek, mely a szociális jelenségeknek a gyökerét tekinti, hanem csak felszínét borzolja.”¹² /11/

Mély strukturalista társadalomkritikáját nem követi radikális programpolitika. Jövőbe látó és építkező szelleme, gondolkodása mentes a korszak jellemző politikai ideológiáitól. Németországból is az épp akkor távozó empirista iskola ragadja meg, de messze túljut annak egyszeri visszaadásán. Az ifjú Szabó Zoltán saját életkorát meghazudtolva, hamar átlép a magyar sorskérdések érzelemdús, romantikus kezelésén. **Ferdinand Tönnies:** Gemeinschaft und Gezelschaft kettőségéből – akárcsak Erdei – az utóbbit választja és pozitívként értékeli a paraszti közösségek széthullását, s amit e folyamatban igazán sajnál,

⁸ Szabó Zoltán: u.o., /277. p./

⁹ Szabó Zoltán: Két esemény, Magyar Szemle, 1939/4., /323. p./

¹⁰ Szabó Zoltán: u.o., /324. p./

¹¹ Szabó Zoltán: Magyar Szemle, 1937/2. sz., /156. p./ A cifra nyomorúságban bemutatott barlanglakások felszámolására tett kísérletre reagált. Epésnek tűnő megjegyzését igazolta, hogy a barlanglakásokból kiköltöztetett szegényeket mások követték. Azoknak, akik ezek között az istentelen körülmények között éltek, valóban segített a tibolddaróci lakásakció, amelyet a könyv nyomán a közvélemény megdöbbenése idézett elő, de magát a szegénységet nem számolta fel még a faluban sem, csak egy réteget előléptetett.

¹² Szabó Zoltán: u.o.

az az, hogy túl lassú. A veszélyt nem a kapitalizmus kialakulásában látja, hanem éppen ellenkezőleg, annak lassú kialakulásában és szükségességének kerülésében – késleltettségében. A paraszti lét torzulását nem „betegségnek” tartja, hanem pusztán a vég kezdetének, s a feladatot sem a parasztság megmentésében nevezi meg, hanem annak anomikus helyzetéből való felszabadításában.

A magyar társadalomra oly jellemző paternalitás leírása talán a legeredetibb felismerése a maga korszakában. Annyira eredeti, hogy – bár ez az egyik legtipikusabb rendezőelve politikai-társadalmi kultúránknak – a magyar társadalomtudomány egészen **Kornai Jánosig** nem foglalkozott e kérdéssel.

Szabó Zoltán egy társadalomkultúrát ír le: típusalkotásai angolszász eleganciát hordoznak, majdhogynem szociál-antropológia, ahogyan az intelligenciát, a munkásságot és parasztságot típusokba rendezi. Az angol pragmatizmushoz vonzódik, kevésbé hatja át a kontinentális ideológiák affekciói: ennek oka a mély alázat, a Baden Powell-i neveltetés, és az, hogy Széchenyi példája nyomán személyiségét áthatja az a szinte rideg hit, amely elkíséri a nyugati emigrációba. Ez teszi keménnyé és kérlelhetelenné az 1956 utáni „reál” politika iránt: sosem jön haza, nem keres kapcsolatot a kopromisszumok és megalkuvás közt élőkkel. Nem járul hozzá a kései, már „felvilágosult,” diktatúrában a művei közreadásához. Két klasszikus műve a háborút követően: a Cifra nyomorúság és A tardi helyzet csak halála után két évvel, 1986-ban jelent meg faximile kiadásban.

Irodalom

Borbándi Gyula (1983): A magyar népi mozgalom, Püski Sándor kiadásában, New York. (Budapestben megjelent 1989-ben).

Szabó Zoltán (1986): A tardi helyzet – Cifra nyomorúság, (faximile) Akadémiai Kiadó, Kossuth Könyvkiadó, Magvető Könyvkiadó, Budapest; az eredeti A tardi helyzet – Cifra nyomorúság, Cserépfalvi Kiadása 1937.

Jahoda, M. – Lazarsfeld, P.F. – Zeisel, H. (1999): Marienthal, Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.

Szerzők

BALÁZSI ILDIKÓ, statisztikus, Oktatási Hivatal Közoktatási Mérési Értékelési Osztály vezetője,

BÓDI FERENC, politika-szociológus, PhD, MTA Politikai Tudományok Intézete tudományos főmunkatárs az Apor Vilmos Katolikus Főiskola főiskolai tanára,

BÓDI MÁTYÁS, egyetemi hallgató, ELTE TTK Földrajz – Bsc-II. (regionális elemző szakirány)

CSATÁRI BÁLINT, geográfus, a földrajztudományok kandidátusa MTA RKK Alföldi Tudományos Intézete, Kecskemét, egyetemi docens, SZTE

FÁBIÁN GERGELY, szociológus, PhD, tanszékvezető főiskolai tanár, Debreceni Egyetem Egészségügyi Kar, tudományos dékán helyettese,

FEKETE ATTILA, közgazdász-szociológus, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, BTK, Szociológiai intézet adjunktus

FÓNAI MIHÁLY, szociológia tudomány kandidátusa, egyetemi docens, Debreceni Egyetem Állam-és Jogtudományi Kar dékán helyettese,

GAZSÓ FERENC, egyetemi tanár, Budapesti Corvinus Egyetem,

HÜSE LAJOS, szociológus, PhD, Gyermekek Jóléti Központ igazgató, Nyíregyháza,

JÓNA GYÖRGY, főiskolai adjunktus, Debreceni Egyetem Egészségügyi Kar, Alkalmazott Társadalomtudományi Tanszék,

KULCSÁR LÁSZLÓ, CSc, egyetemi tanár, kutatóközpont igazgató, Nyugat-Magyarországi Egyetem, Sopron,

LAKI LÁSZLÓ, MTA Politikai Tudományok Intézetének tudományos főmunkatársa,

OBÁDOVICS CSILLA, PhD, egyetemi docens, Szent István Egyetem Gazdaságelemzési Módszertani Intézet, Gödöllő,

PUPEK EMESE, PhD, főiskolai docens, Budapesti Kommunikációs és Üzleti Főiskola Európai Tanulmányok Intézete,

SZARVÁK TIBOR, PhD, tanszékvezető egyetemi docens, Szent István Egyetem, Szociálpedagógiai Tanszék,

SZILÁGYINÉ SZEMKEŐ JUDIT, főiskolai tanár, Apor Vilmos Katolikus Főiskola,

SZOBOSZLAI KATALIN, főiskolai docens, Debreceni Egyetem Egészségügyi Kar,

VITÁL ATTILA, főiskolai adjunktus, Nyíregyházi Főiskola.

Lektorálta:

SZEGVÁRI PÉTER, c. egyetemi docens, ELTE Alkotmányjogi Tanszék, Regionális Fejlesztési Holding ZRT. stratégiai igazgatója

Mellékletek

